

EKONOMICKÁ AKTIVITA OSOB V POSTPRODUKTIVNÍM VĚKU SE ZAMĚŘENÍM NA VYBRANÝ REGION

ECONOMIC ACTIVITY OF PEOPLE IN POST-PRODUCTIVE AGE WITH A FOCUS ON A SELECTED REGION

Anna Václavíková – Lucie Kamrádová

Abstract

Population aging is considered to be a current global problem. It is obvious that this trend also appears in the Czech Republic. Following this problem, there is a discussion about how individual social systems and the society are prepared for the consequences of this process. As a result, it is a common trend to delay retirement quite often and to be economically active for as long as possible. However, the specifics of economic activity of people in the post-productive age depend on many factors, including mainly the type of economic activity, the degree of difficulty of the profession and, of course, the region that offers these job opportunities. The aim of the paper is to present the subject matter of economic activity of people in the post-productive age and to focus on the specifics of individual professions and apply everything within the Moravian-Silesian region. The paper will use mainly methods of analysis, synthesis, description and comparison in the theoretical as well as practical part.

Key words: population aging, economic activity, region

JEL Code: J60, P25, R23

Úvod

Stárnutí populace je vnímáno jako velký politický úkol pro většinu vlád světa. Zvláště silně to platí pro Evropu, která svým počtem obyvatel starších 65 let je ze všech kontinentů nejstarší. To je také důvod, proč se na tuto problematiku dlouhodobě upírá stále velká pozornost vědců, badatelů, demografů, ekonomů, gerontologů ... atp. Evropská unie již od roku 1993, roku, který byl vyhlášen jako *Evropský rok starších lidí*, soustředila svou pozornost na aktivní účast v péči o starší obyvatelstvo s „cílem zvýšit střední délku zdravého života v celé Evropě do roku 2020 v průměru o dva roky“ (Walker, 2021). V konkurenci projektů zaměřených tímto cílem nakonec zvítězil a získal finance projekt s názvem „Mobilizace potenciálu aktivního stárnutí

v Evropě“ (Mobilising the Potenciál of Active Ageing in Europa, MOPACT). Projekt je svým multi-disciplinárním pojetím jeden z největších v Evropě, které se kdy věnovaly stárnutí. Je potřeba zmínit, že se do projektu zapojilo 32 institucí ze 13 zemí, a to v období let 2012-2017 s více než stem výzkumných pracovníků. V této souvislosti je třeba uvést fakt, že se nezapojila žádná česká vědecká instituce.

Stojí za pozornost provést malý exkurz do projektu, především jeho části zaměřené právě na prodlužování pracovního života seniorů. Autoři – badatelé Naegele a Bauknecht si s výzkumnou skupinou při výzkumu daného tématu položili výzkumné otázky. Tyto vycházely ze skutečnosti, že stárnutí obyvatel nese problém nedostatku pracovních sil, na straně druhé je potřeba myslet na udržitelnost sociálního systému. Proto se zrodila opatření k aktivizaci trhu práce, prodlužování věku odchodu do důchodu, rušení možnosti odchodu do předčasného důchodu a co nejdéle setrvání na trhu práce, ale také dobré sociální zázemí, zdravotní kondice atp. V duchu tohoto stručného nástinu vyplynuly dvě velmi důležité otázky:

1. *„Jak lze prodloužit pracovní život...zvýšit zaměstnanost starších pracujících...v důchodovém věku, včetně nezaměstnaných a prosadit celoživotní učení a vzdělávání“*
2. *Jaké sociální inovace a další efektivní...strategie v rámci soukromého i veřejného prostoru by umožnily a napomohly starším pracujícím, aby setrvali v zaměstnání a věnovali větší úsilí celoživotnímu vzdělávání... (Naegele, Bauknecht, 2021).*

V souvislosti výše uvedeným je opomíjen jeden z hlavních současných motivačních faktorů pro setrvání v pracovním procesu v postproduktivním věku, a tím je ohrožení chudobou. Důležitým vodítkem k chudobě je množství příjmů, které jednotlivé skupiny mají k tomu, aby mohly ve společnosti žít důstojný život. V souvislosti se seniory, respektive ekonomicky aktivními v postproduktivním věku, je to tedy příjem, který se obecně označuje jako důchod. Je třeba upozornit, že rozdíly v důchodech mužů a žen jsou stále znatelné, nicméně postupný trend rozdílů se snižuje. Například v roce 2019 byly důchody žen ve věku nad 65 let v EU v průměru o 29 % nižší než důchody mužů. Ve srovnání s rokem 2010, kdy byl průměr 34 %, tento rozdíl poklesl o téměř 5 procentních bodů (EUROSTAT, 2021). Důchody žen jsou nižší ve všech členských státech EU. Velikost těchto rozdílů se však v jednotlivých zemích velmi liší. Největší rozdíl v průměrném důchodu žen a mužů je v Lucembursku, kde ženy ve věku nad 65 let měly v roce 2019 o 44 % nižší důchod než muži. Za Lucemburskem následovaly Malta a Nizozemsko (obě země 40 %), Kypr (39 %), Rakousko (37 %) a Německo (36 %). Naopak nejmenší rozdíl v důchodových příjmech žen a mužů byl v Estonsku (2 %), Dánsku (7 %), Maďarsku (10%), Slovensku (11%) a Česku (13%). Ve srovnání s rokem 2010 se rozdíl ve výši důchodů mezi muži a ženami ve většině členských států EU snížily. Nejvýraznější

poklesy byly zaznamenány v Řecku (z 37 % v roce 2010 na 24 % v roce 2019, tj. o 13 p. b.), Dánsku a Slovinsku (o 11 p. b.) a v Bulharsku (o 10 p. b.). Naproti tomu v 6 členských státech se rozdíl v důchodech mužů a žen od roku 2010 zvýšil. Nejvíce na Maltě (z 22 % v roce 2010 na 40 % v roce 2019, tj. +18 p. b.), Lotyšsku (+6 p. b.), Litvě a Slovensku (shodně +3 p. b.) a také Chorvatsku a Itálii (+2 p. b.) (Revue pro sociální politiku a výzkum, 2021). Alarmující je, že jeden ze sedmi důchodců v EU je ohroženo chudobou. EUROSTAT uvádí, že v roce 2019 bylo v EU chudobou ohroženo 15,1 % seniorů ve věku nad 65 let, což je o něco více než v roce 2018, kdy procentuální výše činila 14,5 %. Uvedené data jsou jen okrajem problému, na který v souvislosti s ekonomickou aktivitou osob bude ve svém textu článek poukazovat.

1 Teoretická východiska skutečného stavu

Stav a úroveň ekonomické aktivity osob ve vyšším věku (seniorském) je stále ovlivňována posouváním věkové hranice odchodu do důchodu. Česká republika není výjimkou, společnost demograficky stárne. Znamená to, že v České republice roste počet osob v objemu obyvatelstva ve věku 65 a více let a zvyšuje se tak jejich význam v celé populaci. V období mezi lety 2010 až 2019 vzrostl počet seniorů téměř o půl milionu, a to z 1,64 na 2,13 milionu (k 31. prosinci 2019) a podle dostupných statistických údajů tvoří senioři již jednu pětinu obyvatelstva České republiky. Počet seniorů roste ve všech jednotlivých věkových skupinách. Nejpočetnější skupinu již tradičně představují „nejmladší“ senioři ve věku 65–69 let, ke konci roku 2019 zhruba čítali jednu třetinu z uvedeného počtu (679 tisíc), dalších téměř 30 % seniorů (603 tisíc) bylo ve věku 70–74 let a zbývající počet se týká věkové skupiny 75 let a více. Kromě tohoto údaje, je potřeba ještě zdůraznit, že počet žijících mužů je v této věkové skupině téměř o jednu třetinu menší, než je počet žen (ČSÚ, 2021).

Podle publikace OECD “Working Better with Age” (“*Pracovat lépe s věkem / Lepší práce ve vyšším věku*”) musí vlády v reakci na rychlé stárnutí populace podporovat vznik lepších pracovních příležitostí pro starší osoby, aby ochránily životní úroveň a udržitelnost veřejných financí. Demografické stárnutí nejen povede k úbytku produktivní složky obyvatelstva, ale vyžádá si posílení počtu zaměstnanců a zaměstnankyň ve všech sférách na trhu práce.

Oddálením průměrného věku, ve kterém starší pracovníci opouštějí trh práce, a snížením rozdílu v zaměstnanosti žen a mužů lze růst tohoto poměru snížit na 9 % podíl. Zpráva mj. zdůrazňuje, že v některých zemích OECD již došlo k velkým změnám a pokroku v podpoře starších pracovníků a prodloužení doby zaměstnání do věku 65 a více let. Nicméně prakticky ve všech zemích OECD je skutečný věk, kdy starší lidé opouštějí trh práce, stále nižší, než tomu

bylo před 30 lety, a to i přesto, že se zvýšil počet zbývajících let života. Příčinu shledává OECD v řadě faktorů, je to např. kombinace špatných pobídek k pokračování v práci i ve vyšším věku, neochoty zaměstnavatele přijímat a udržovat starší pracovníky a nedostatečných investic do zaměstnatelnosti v průběhu života. *„Jedním z klíčových faktorů bránících starším zaměstnancům v překlenutí rozdílu v dovednostech s mladšími zaměstnanci je skutečnost, že zaměstnavatelé obvykle nevidí výhody investování do vzdělávání svých starších zaměstnanců,“* uvedl Stefano Scarpetta ředitel OECD pro zaměstnanost, práci a sociální věci (Sociální politika, 2021).

Také v ČR v souvislosti s prognózami o pokračujícím stárnutí populace bylo v roce 1995 rozhodnuto o zvýšení věku pro odchod do důchodu, ovšem zároveň s tím také k uzákonění možnosti nároku na předčasný starobní důchod. Na dopad tohoto rozhodnutí, jak uvádějí Kotýnková a Červenková, vedle poměrně rozsáhlého propouštění právě pracujících starobních důchodců navázala v druhé polovině devadesátých let vlna vytlačování pracovníků v předdůchodovém věku z trhu práce (v té době také rostla citelně nezaměstnanost). To se projevilo ve stále rostoucím počtu lidí, kteří využili možnost odejít do předčasného důchodu, neboť se často jednalo o jediný způsob, jak vyřešit svou situaci - nemožnost dalšího uplatnění na trhu práce v důsledku svého věku, případně zhoršeného zdravotního stavu (Kotýnková, Červenková, 2001)

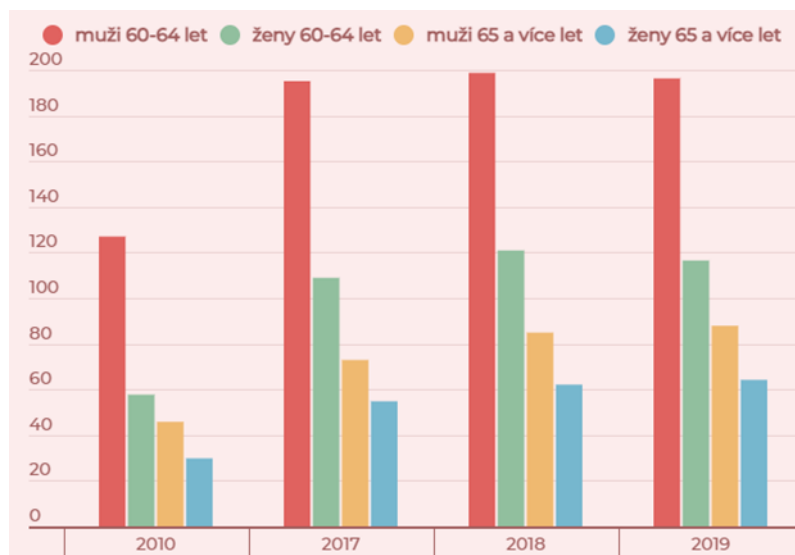
V rodící se tržní ekonomice, v souvislosti s prosazujícími se technologickými a organizačními inovacemi, se objevuje, jak uvádí Keller, nový fenomén na trhu práce – flexibilní práce. Nový trend je důsledkem tlaku rostoucí konkurence na vytváření pružnějších a kreativnějších struktur podnikatelských subjektů. Všechny tyto změny jsou poměrně razantní a pro starší pracovní sílu a její postavení na trhu práce jsou dosti významné a výmluvné (Keller, 2005). Stále přetrvávají stereotypy a mnohé hypotézy, že stárnoucí pracovní síla je méně produktivní, má nižší úroveň vzdělání ve srovnání s novou generací, je málo flexibilní, ztrácí kreativitu a případně odmítá změnu pracovního místa, odmítá migraci. Je však potřeba na danou situaci pohlížet z opačné strany spektra, a ne pouze, jako na obtížnou skupinu osob, naopak více starších zaměstnanců znamená více tolik pohledávaných zaměstnanců, kteří mají častokrát větší pracovní i životní zkušenosti a jejich názory mohou být velice cenné.

2 Proč pracujících seniorů přibývá

Obecně je zřejmé, že pracujících seniorů přibývá, což dokazují i poslední data z Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ). Hrubé příjmy domácností lidí starších 65 let tvoří převážně

důchody. „Celkové důchody se na jejich hrubém příjmu podílejí z 86,5 %, ostatní zdroje příjmů jsou víceméně zanedbatelné,“ uvádí poslední zpráva ČSÚ o seniorech. Nicméně tato zpráva mimo jiné zmiňuje, že v posledních deseti letech se počet pracujících seniorů téměř zdvojnásobil. Ve věkové kategorii 60 až 64 let pracovala v roce 2019 necelá polovina seniorů, naopak pouze sedm procent lidí starších 65 let zůstalo aktivních na trhu práce. „V domácnostech, kde žije pracující důchodce, nepřevažují důchody (34,9 %), ale příjem ze závislé činnosti (42,7 %). Na třetím místě jsou pak příjmy z podnikání (21,1 %). Oproti tomu domácnosti nepracujících důchodců mají podle očekávání jako hlavní zdroj svých příjmů důchody (92 %), zbylých 8 % je rozděleno mezi ostatní složky,“ upřesňuje zpráva. Uvedené tendence jsou znázorněny v Obrázku č. 1 níže.

Obrázek 1: Počet pracujících seniorů v tis. osob

Zdroj: Český statistický úřad, 2021.

Vidlicová ve svém článku Kdo jsou a kde pracují čeští pracující důchodci uvádí, že prodlužování pracovní aktivity je jedním z prioritních cílů současných evropských politik. Mezi hlavní motivační faktory pak patří především stárnutí populací a nutnost tomuto demografickému rysu adekvátně přizpůsobit politiku státu. Uvádí, že se předpokládá, že bez zvýšení ekonomické aktivity, respektive jejího přesunutí do vyššího věku, nebude možné financovat rostoucí nároky důchodových, zdravotních a sociálních systémů (Vidlicová, 2012).

Obecně můžeme poukázat na to, že jedním z důvodů proč jsou lidé v postproduktivním věku (senioři, a to mladší či starší) ekonomicky stále aktivní, je vážné ohrožení (které se naléhavěji projevilo v souvislosti s pandemií Covid-19) kterým je chudoba. ČSÚ uvádí, že většina lidí v důchodovém věku je schopná se svými příjmy vyjít s menšími obtížemi nebo

docela snadno. Necelých 20 procent seniorů, kteří žijí sami, však s příjmy vychází s obtížemi až s velkými obtížemi. Navíc mezi nimi přibývají ti, kteří jsou ohroženi příjmovou chudobou, která uvádí podíl osob v domácnostech, jež svými příjmy nedosahují na stanovenou výši příjmů. „Domácností ohrožených příjmovou chudobou mezi jednotlivci nad 65 let bylo v roce 2019 už 41,2 %, přitom před pěti lety v roce 2014 to bylo jen 14,5 %. Právě domácnosti jednotlivců nad 65 let tvoří největší počet přírůstků ohrožených příjmovou chudobou za poslední dva roky. Mezi nimi pak dominují domácnosti osamělých nepracujících důchodců – většinou žen,“ (ČSÚ, 2021). Možným řešením se tedy jeví právě podpora ekonomické aktivity lidí v postproduktivním věku. Podle nové publikace OECD “Working Better with Age” je musí jednotlivé vlády v reakci na rychlé stárnutí populace podporovat v lepších pracovních příležitostech pro starší osoby tak, aby ochránily životní úroveň a udržitelnost veřejných financí. Mimo jiné by zabráňovaly také rovněž chudobě v této skupině obyvatel. Podle projekce v analýze OECD, která vychází ze současných údajů o odchodu z trhu práce, počet ekonomicky neaktivních lidí ve věku 50+ v poměru k zaměstnaným osobám vzroste v OECD v průměru o 40 % a to, ze 42 na 100 pracovníků v roce 2018, dále z 58 na 100 pracovníků v roce 2050. V některých zemích jako je Itálie, Řecko a Polsko, by do roku 2050 mohlo být podle OECD ekonomicky neaktivních starších osob stejně, nebo více, než je ekonomicky aktivních (OECD, 2021). Revue pro sociální politiku a výzkum ve svém článku uvádí slova ředitele OECD pro zaměstnanost, práci a sociální věci Stefana Scarpetta „Skutečnost, že lidé žijí déle a mají lepší zdraví, je úspěchem, který je třeba oslavovat,“ mimo jiné také uvádí, že “rychlé stárnutí populace však bude vyžadovat společná politická opatření na podporu aktivního stárnutí, aby se vyrovnaly jeho potenciálně závažné důsledky pro životní úroveň a veřejné finance”. Scarpetta. Zpráva OECD zdůrazňuje, že v některých zemích také došlo k velkému pokroku v podpoře starších pracovníků, a prodloužení doby zaměstnání do věku 65 a více let. Nicméně prakticky ve všech zemích OECD je skutečný věk, kdy starší lidé opouštějí trh práce, stále nižší než před 30 lety, a to i přesto, že se zvýšil počet zbývajících let života. Příčinou je podle OECD kombinace špatných pobídek k pokračování v práci i ve vyšším věku, neochotu zaměstnavatele přijímat a udržovat starší pracovníky, rovněž pak nedostatečné investice do zaměstnatelnosti v průběhu života. V případě potřeby by tedy měly být přezkoumány a novelizovány právní normy, především v oblasti odměňování za odpracované roky, aby se zvýšila poptávka po starších pracovnících, a aby se předešlo užívání nejistých forem zaměstnání po dosažení určitého věku (OECD, 2021).

3 Situace v České republice a Moravskoslezském kraji

Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) zveřejnilo ve své Strategii přípravy na stárnutí společnosti 2019-2025 dále uvedené statistiky a informace. Ve své správě konstatuje, že česká společnost se již dlouhodobě mění – rodí se méně dětí (což není jen problém samotné České republiky ale celé Evropy) Jen pro ilustraci - v roce 1989 připadalo v tehdejší Československu na jednu ženu 1,87 narozených dětí, ale v roce 2017 to bylo 1,67 dětí na jednu ženu. Přitom v roce 2001 činil podíl obyvatel ve věkové kategorii 65+ na celkové populaci ČR 13,8 %, v roce 2016 je to již 18,3%. Stále se také prodlužuje délka dožití, v roce 2017 měl šedesátiletý český muž naději dožití dalších 19,7 let a česká šedesátnice 23,9 let. V důsledku toho se tak zvyšuje podíl starších lidí v populaci a společnost obecně stárne, stejně jako je tomu ve většině vyspělých zemí světa. V roce 2030 to bude již 2,4 milionu obyvatel, tedy přibližně čtvrtina, a v roce 2050 dokonce 3 miliony, což bude třetina ze všech osob žijících v ČR (střední varianta demografické prognózy ČSÚ). Na tyto aspekty musí reagovat také sociální systémy a jednotlivé vlády (Průša, 2015).

Jednou z možností, jak přizpůsobit nabídku pracovních sil měnící se poptávce, je posílit zapojení seniorů a seniorek a jejich návrat na trh práce (jak již bylo uváděno výše v rámci kapitoly dvě v souvislosti se zprávou z OECD). Je třeba, aby stát uměl využít potenciál seniorů a seniorek mj. při předávání zkušeností mladším, např. prostřednictvím různých forem mezigeneračních tandemů. Jako žádoucí se to jeví také z toho důvodu, že samostatně žijící senioři, a především seniorky jako ekonomicky neaktivní část populace, patří v současnosti ke skupinám nejvíce ohroženým chudobou. Mezinárodní srovnání ukazují, že je reálné zvýšit míru zaměstnanosti starobních důchodců a důchodkyň o více než 20 % ,

V současné době, jak již bylo uvedeno, je v ČR zhruba něco málo přes 2 miliony seniorů ve věku nad 65 let, z toho necelých 900 tisíc mužů a 1,2 milionů žen. V ČR je zaměstnanost mezi zeměmi OECD v kategorii ve věkové skupině 60–69 let výrazně podprůměrná (ve skupině 60–64 let ČR 38,3 %, OECD 46,3 %, a ve skupině 65–69 ČR 12 %, OECD 20,9). Průměrný starobní důchod k 31. 12. 2018 byl 12 482 Kč, u žen to bylo 11 281 Kč a u mužů 13 683 Kč. Zároveň přibližně 200 tisíc seniorů pobírá starobní důchod menší než 10 000 Kč. V roce 2017 měl šedesátiletý český muž naději dožití dalších 19,7 let a česká šedesátnice 23,9 let. Do příjmů domácností seniorů a zejména seniorek se promítají také rozdíly v odměňování žen a mužů. Průměrný rozdíl v odměňování žen a mužů (tzv. gender pay gap) v EU-28 činil v roce 2016 16,2 % a v ČR 21,8 %. Průměrný rozdíl v odměňování žen a mužů je také dán dlouhodobou péčí o děti.

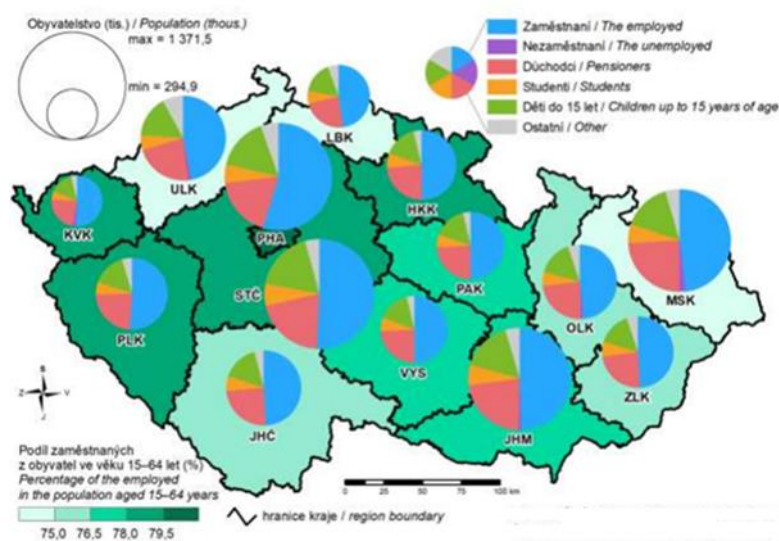
Tabulka 1: Pracující podle vybraných věkových skupin v tisících osob

	2010 celkem	Z toho ženy	2017 celkem	Z toho ženy	2018 celkem	Z toho ženy	2019 celkem	Z toho ženy
Zaměstnání celkem	4885,2	2086,9	5221,6	2305,8	5293,8	2347,3	5303,1	2352,4
60-64 let	184,7	57,5	304	108,9	319,6	120,9	312,8	116,5
65 a více	75,6	29,8	127,7	54,8	147	62,1	152,1	64,2

Zdroj: Výběrové šetření pracovních sil ČSÚ

Rozdílnost v míře ekonomické aktivity z pohledu jednotlivých regionů České republiky určuje řada faktorů, například životní úroveň, nabídka pracovních míst vhodných pro seniory nebo výše důchodů. Změny důchodové politiky tak dopadají na jednotlivé skupiny pracujících různě. Je zcela pochopitelné, že lidé s vysokou kvalifikací, kteří pracují v příznivých podmínkách a také za vysoký či slušný plat, většinou nemají tendenci zaměstnání opouštět, a naopak bez větších problémů pracují i v důchodovém věku dobrovolně. Naopak jiné skupiny osob, bez kvalifikace, či s nedostatečnou kvalifikací, případně zhoršeným zdravotním stavem v důsledku předchozí fyzicky náročné práce, sice mnohdy zůstávají na trhu práce, ale za uvedených nepříznivých podmínek nedobrovolně, pouze s cílem, zlepšit si svou ne příliš příznivou finanční situaci (nízký důchod, vysoké životní náklady, případně exekuce...). Proto je také nutné nejen prodlužovat věk pro odchod do důchodu, ale také vzít v úvahu individuální rozdíly v jednotlivých skupinách osob. Je také skupina důchodců, která pracuje, aniž svůj pracovní poměr přiznává (Naegele, Bauknecht, 2021). Obecnou ekonomickou aktivitu v České republice znázorňuje obrázek č. 2. Uvedený obrázek dokazuje, že větší počet obyvatelstva v důchodovém věku je právě v moravských krajích jako je Moravskoslezský kraj, Zlínský či Olomoucký kraj. V poměru k zaměstnané části obyvatelstva je východní a západní část České republiky poměrně vyrovnaná. Vyjímkou je pouze Praha a Středočeský kraj, kde je zaměstnanost vyšší i z důvodu většího počtu pracovních příležitostí a samozřejmě je to dáno také vzdělanostní strukturou a věkovou strukturou v jednotlivých krajích.

Obrázek 2: Ekonomická aktivita obyvatelstva v roce 2019

Zdroj: ČSÚ, výběrové šetření pracovních sil.

Zcela logicky lze usuzovat, že větší počet pracujících důchodců najdeme v zázemí velkých měst. Naproti tomu nejnižší objem pracujících důchodců patří především moravským krajům. Výjimkou byl v tomto regionu pouze Jihomoravský kraj (především okolí Brna) se 4,9% podílem pracujících seniorů. Osoby odcházející do předčasného starobního důchodu tvoří největší část příjemců důchodu v Kraji Vysočina. Nejméně bychom jich našli v hlavním městě Praze a ve Středočeském kraji, tedy v krajích s vyšším počtem pracovních příležitostí a také potenciálně vyššími mzdovými příjmy. Z faktorů, které ovlivňují rozhodnutí osob předčasně ukončit pracovní poměr a odejít do důchodu, lze uvést několik důvodů, ve většině případů je to prakticky nulová možnost najít si nové a vhodné zaměstnání, obecně vysoká úroveň nezaměstnanosti osob v předdůchodovém věku, regionální nezaměstnanost, nízká úroveň mezd, zdravotní problémy a mnohdy také velmi špatné pracovní vztahy (ČSÚ Statistika a my).

Moravskoslezský kraj se z hlediska počtu seniorů řadí na třetí místo za Hlavní město Prahu a za Středočeský kraj. Podíl seniorů v kraji je 19,2 %, což je čtvrtá nejnižší hodnota mezi kraji. Mezi muži byli senioři zastoupeni 15,9 %, mezi ženami byly seniorky zastoupeny 22,3 %. Naděje na dožití při narození v tomto kraji je v průměru třetí nejnižší po Ústeckém a Karlovarském kraji. Míra ekonomické aktivity seniorů v Moravskoslezském kraji je mírně nižší, než je celorepublikový průměr. Ekonomicky aktivních je 5 % mužů seniorů a 3 % žen senierek. Z celkového počtu uchazečů o zaměstnání seniorského věku je jich ze všech krajů největší podíl v Moravskoslezském kraji (19 %). V Moravskoslezském kraji je celkem 3,7 % mužů důchodců a 3,4 % žen důchodkyň v exekuci, což jsou čtvrté nejvyšší hodnoty z hlediska mezikrajského srovnání. V tomto kraji jsou navíc nejvyšší průměrné exekuční srážky; 3 064 Kč

u mužů a 2 318 Kč u žen. To je také důvod pro přetrvávající ekonomickou aktivitu. Zajímavé v tomto ohledu jsou také data související s tzv. předčasným důchodem což jsou starobní důchody přiznané před důchodovým věkem, které jsou trvale krácené pro předčasnost. Za desetiletí se jejich průměrná hodnota zvýšila jen o 34 %, z 8 989 Kč v roce 2010 na 12 020 Kč v roce 2019. Tyto důchody volí především osoby, které po propuštění ze zaměstnání již nenacházejí nové důstojné uplatnění na trhu práce. V roce 2019 pobíralo předčasný důchod 643 tis. obyvatel, což je téměř 27 % ze všech starobních důchodců. Mezi nově přiznanými důchody tvořily loni ty předčasné dokonce 29 %. Odložený odchod do důchodu naopak využilo pouze 0,8 % ze všech nových důchodců. Podíl předčasných důchodů v Česku přitom každoročně narůstá. Ještě před deseti lety představovaly pouze 19 % ze všech starobních důchodů. Výrazné jsou zde již zmíněné regionální rozdíly na které se autorky článku odkazují i výše. Nejnižší zastoupení předčasných starobních důchodů bylo v Praze (14 %). Podprůměrné bylo také ve Středočeském a Jihomoravském kraji (23 %, respektive 25 %). Naopak maximální podíl předčasných starobních důchodů byl v Kraji Vysočina (34 %). Více než 30% podíl byl zjištěn v Pardubickém, Moravskoslezském a Olomouckém kraji. S ohledem na specifika velkého centra nepřekvapuje, že nejvyšší starobní důchod pobírali a pobírají senioři i seniorky v hlavním městě Praze. Nejnižší starobní důchody mužů jsou již tradičně vypláceny v Olomouckém kraji a žen v Moravskoslezském kraji.

Závěr

Práce v důchodu může být užitečná, ale za určitých podmínek, je potřeba věnovat pozornost celoživotnímu vzdělávání i u skupin osob 60+ s cílem aktualizovat znalosti a dovednosti, zvláště u osob s nedostatečným stupněm vzdělání a zvyšovat tím možnost udržení seniorů na trhu práce, zvýšit podporu zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají osoby starší 65 let, podporovat zaměstnanost seniorů i na zkrácené či sdílné úvazky. Zaměřit se na možnost vytvářet pracovní podmínky pro osoby v důchodovém věku, ale se zdravotním omezením. Je nutná podpora státu při hledání nástrojů pomoci udržet osoby důchodového věku na trhu práce. Mnohdy pocit seniora, že jeho práce je potřebná a ceněná, má ve svém důsledky pozitivní ekonomické i sociální dopady nejen pro něj samotného, ale i pro firmu, stát a celý systém.

Příspěvek měl v primární rovině poukázat na skutečnost, která je jasná všem mezinárodním institucím, vládám ale také samotným občanům. Obyvatelstvo stárne, a není to krátkodobý proces. Mnohé demografické studie uvádějí, že míra závislosti u starších lidí bude v roce 2050 až ztrojnásobena oproti nynější situaci. Což znamená, že na necelého 1,5 člověka v ekonomicky aktivním věku bude připadat jedna osoba starší věku 65 let. Tato čísla jsou

alarmující. Je zřejmé, že díky trendu všeobecného celosvětového stárnutí populace, budou muset jednotlivé vlády aktivně reagovat změnou svých sociálních systémů ale také přístupů k rodinné politice a podpoře natality. Ve svém závěru by proto autorky rády shrnuly výše uvedené do následujících bodů, které mohou jistě podnítit zajímavou diskuzi a to v následujícím:

1. Ekonomická aktivita osob v postproduktivním věku je podmíněna nejen vzdělaností strukturou obyvatelstva ale také náročností samotného zaměstnání.
2. Náročnost zaměstnání je přímo úměrné snaze zůstat ekonomicky aktivní i při nároku na starobní důchod.
3. Průmyslové regiony, jako je například Moravskoslezský kraj mají menší podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva, a to z důvodu náročnosti jejich převážně dělnického zaměstnání v ekonomicky aktivním věku.
4. Jednotlivé vlády jsou povinny reagovat na změny v demografické struktuře obyvatelstva a vytvářet takové pracovní podmínky, aby se zabránilo prohlubování chudoby v postproduktivním a seniorském věku.
5. Tyto vládní kroky, by měli být propracované v návaznosti na ostatní veřejné politiky.

Cílem příspěvku bylo na uvedenou problematiku pohlédnout s bližší perspektivy a to v celorepublikovém srovnání i v zaměření na vybrané regiony. Autorky zde prezentují svůj pohled na danou problematiku a jsou si vědomy skutečnosti, že s uvedeným nemusí všichni souhlasit. Jakákoliv diskuze, která však podmíní alespoň jednu změnu může být ale pro společnost přínosná a v otázce ekonomické aktivity v postproduktivním věku je více než žádoucí.

References

- (2021, 9.2.) *Analýza OECD: Vlády musí přijmout další opatření na podporu pracovních míst pro starší pracovníky.* Revue pro sociální politiku a výzkum. <https://socialnipolitika.eu/2021/02/oecd-vlady-musi-prijmout-dalsi-opatreni-na-podporu-pracovnich-prilezitosti-starsich-pracovniku-publikace-data/>.
- (2021). *Closing the gender pension gap?* Eurostat. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20210203-1>.
- INESEAN. (2019). *Socioekonomicko-demografická charakteristika krajů ČR.* <https://seniorivkrajich.mpsv.cz/wp-content/uploads/2020/12/Analyticka-zprava.pdf>.

- Kotýnková, M., Červenková, A. (2001). *Začleňování seniorů v sociální struktuře soudobé společnosti*. VÚPSV.
- Keller, J. (2005). *Soumrak sociálního státu*. Slon.
- Koťátková, H. (2016). Více důchodců pracuje v zázemí velkých měst. Statistika&MY. <https://www.statistikaamy.cz/2016/01/21/vice-duchodcu-pracuje-v-zazemi-velkych-mest/>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2019). *Strategie přípravy na stárnutí společnosti 2019-2025*. MPSV. https://amsp.cz/wp-content/uploads/2019/08/Strategie-p%5C%99%C3%ADpravy-na-st%C3%A1rnutí-spole%C4%8Dnosti-2019-2025-ma_ALBSBADJYUA2.pdf.
- Naegele, G., Bauknecht, J. (2021). *Prodlužování pracovního života*. Zdeněk Susa.
- Odbor statistiky trhu práce a rovných příležitostí, odbor šetření v domácnostech. (2020). *Senioři v datech*. Český statistický úřad. <https://www.czso.cz/documents/10180/120583272/31003420.pdf/5272aa65-7abc-4262-94a4-fb91e60600e3?version=1.3>.
- Průša, L., Bareš, P., Holub, M., Šlapák, M. (2015). *Vybrané aspekty péče o seniory z hlediska sociálního začleňování*. VÚPSV.
- Šatava, J. (2015). *Pracovní aktivita po dosažení důchodového věku*. Národohospodářský ústav AV ČR.
- Úřad vlády České republiky, Odbor pro udržitelný rozvoj. (2017). *Strategický rámec Česká republika 2030*. Úřad vlády ČR. file:///C:/Users/KAMRAD~1/AppData/Local/Temp/7zO4AF31B58/Strategick%C3%BD_r%C3%A1mec_%C4%8CR2030_komplet.pdf.
- Vidovičová, L. (2012). Kdo jsou a kde pracují čeští pracující důchodci. *FÓRUM sociální politiky*, 3(6), 8-14.
- Václavíková, A. (2000). Ženy na trhu práce v letech 1945-1992. *Ekonomická revue*, 1(3), s. 59-68.
- Walker, A. (2021). *Budoucnost stárnutí v Evropě: Dlouhověkost jako kapitál*. Zdeněk Susa.
- (2021). *Rozdíly v důchodech žen a mužů v EU klesají*. Podíl seniorů ohrožených chudobou ale roste. *Revue pro sociální politiku a výzkum*. <https://socialnipolitika.eu/2021/02/rozdil-v-duchodech-zen-a-muzu-v-eu-klesa-podil-senioru-ohrozenych-chudobou-naopak-roste/>.

Contact

Anna Václavíková

Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav veřejné správy a sociální politiky

Bezručovo nám. 665/14, 746 01 Opava

anna.vaclavikova@fvp.slu.cz

Lucie Kamrádová

Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav veřejné správy a sociální politiky

Bezručovo nám. 665/14, 746 01 Opava

lucie.kamradova@fvp.slu.cz